

וקול דפפה דקה יישפע

מלחמת יום כיפור בספרות ובקולנוע

אל ההקשר ההיסטורי היא בדיון הקצר שמנהלים ביניהם שני חיילים בדרך אל החזית, בנוגע לתפקידה של המכוננית. "המכוננית היא רק כלי כדי להביא אותך ממקום למקום, לא סמל סטטוס", אומר אחד מהם כשהוא מצטט את מארקוזה. אנחנו נזכרים שמדובר בתחילת שנות השבעים, לא הרבה אחרי מרד הסטודנטים בפריז. אבל מה זה מלמד אותנו דווקא על המלחמה 'ההיא'?

קווים דומים אפשר למצוא גם בגילוי אליהו של ס' יזהר. המספר, המשתתף במלחמה לא כלוחם אלא כמלווה את מהלך הקרבות, מחפש חיפוש ממושך אחר אליהו. אותו אליהו מתברר במהלך הספר כאליהו קונקרטי, ספציפי מאוד – לוחם בשם אליהו שאותו מבקש המספר למצוא. שפתו המיוחדת של יזהר, שהיא אולי סוג של מקבילה לשונית לשוטים הארוכים של גיתאי, או שהיא מקבילה חילונית לשפתו המדרשית של סבתו – מתאפיינת בהליכה מדויקת בין הנמוך לגבוה, בין הסלנג לספרות, ומצליחה לתאר היטב מצבים ומחשבות. יזהר לוקח אותנו מהמהלכים הקשים והארוכים של הקרבות שלא נגמרים, אל המחשבות הפרטיות של כל לוחם במהלך אותם ימים. הוא מבסס את דבריו גם על קטעי ריאיונות עם לוחמים, המצוטטים מתוך עיתון 'במחנה' (עמוד 107 ואילך), שגם הם, בדומה לעדויות אחרות על המלחמה, כמו אלה של גיתאי וסבתו, מכילים תיאורים מפורטים של קרבות קשים, מבולבלים ומזוויעים.

רק מפעם לפעם עוצר המחבר, ומהרהר בשאלות פילוסופיות של מלחמה ושלו –

תאר לעצמך, שר הביטחון, למשל, שר הביטחון בא אצלם, שלום, קיראו לשר הביטחון שלכם, ובואו נשב לדבר. והם, אהלן וסהלן, למה לא, בוא נשב, פורשים מפות ומסמנים את הנקודות את הקווים ואת השטחים, ואיך להוציא את הקוץ הממאיר מרגלינו, ונוסעים וחוזרים הלך ושוב, ונתקעים ועולים על שרטון, ונתקעים על

מכולן מנסים גיבורי הסרט, שהם צוות חילוץ אווירי, לחלץ פצועים מן החזית במזג אוויר גשום ואפור. הם שוקעים בבוץ, מחליקים, ולא מצליחים להביא את האלונקה אל המסוק. בסופו של דבר, אחרי מאבק חסר תועלת, הפצוע מת.

רק מדי פעם פורצת המציאות הישראלית

המוכרת אל תוך עלילת הסרט, במין הפוגות שבין סצינות החילוץ הארוכות, ומכניסה את ההתרחשויות לתוך הקשר מוכר. כך למשל בדרך אל החזית, כשהקצין היהיר אומר: "זאת המלחמה שלנו. סוף סוף אנחנו בגיל המתאים כדי להשתתף בה", ובאופוריית מלחמת ששת הימים השורה עליו – "תוך יומיים אנחנו בדמשק". כך גם במעט אירוניה מרה, בסצינה שמתרחשת במהלך ליל הפוגה מהקרב, הלוחמים קוראים את עיתון היום, ומגלים מודעות המבשרות על דחיית פתיחת שנת הלימודים באוניברסיטת הנגב ועל צמצום באספקת משקאות טמפו לערים, בשל המלחמה. הם לומדים מכך כי החיים ממשיכים להם שם בעורף, ואינם מושפעים באמת ממה שקורה בחזית. הצצה נוספת ומפתיעה יותר

יעד בירן

תיאום כוונות, חיים סבתו, הוצאת ידיעות אחרונות

גילוי אליהו, ס' יזהר, הוצאת זמורה-ביתן

הסרט 'כיפור', עמוס גיתאי

המלחמה היא גיהנום – כך למדנו מסרטים אמריקאיים על מלחמת וייטנאם. ביצירות מופת אמריקאיות, כגון הספר 'מלכוד 22', או הסרט 'אפוקליפסה עכשיו', זוועות המלחמה עוברות לצופה דרך סיפור חזק: הראשון הוא סיפור סאטירי הלוועג לכל השותפים במלחמה, החל בכומר הצבאי וכלה באחרון החיילים הפשוטים; השני, סיפור טרגי המוליך אותנו למסע לאורך הג'ונגלים של וייטנאם, שסופו מפגש עם קצין שכור-כוח (מרלון ברנדו) שהמלחמה העבירה אותו על דעתו. הסיפורים ביצירות האלו מעצימים את האימה והאבסורד שבמלחמה, ומעבירים מסר ברור וחד נגדה. ביצירות הנידונות במאמר זה מוטיב האימה נוכח אף הוא, אלא שהוא דומם, נטול מסר. לא קול ברור עולה מהן – לא מחאה בנוסח האמריקאי מצד אחד, וגם לא שיר הלל למלחמה, מצד שני. אפילו בספר של הרב סבתו, שבו עשוי הקורא לצפות מהדת להעניק למלחמה קונטקסט מעט שונה, מתברר כי הדת אינה אלא מין נחמה שאחרי, משהו שמאפשר לגיבור, כמו גם לקוראים, להמשיך לחיות למרות הכאב, מבלי להסביר בעצם דבר.

הסרט 'כיפור' של עמוס גיתאי נפתח בסצינה אינטימית צבעונית ואף מסתיים באותו זוג שמתפלש בתוך ים של צבעי גואש. זהו ההקשר של המלחמה שעליו מצהיר הסרט. היא פורצת מתוך אקט פרטי אמנותי-נהנתני ושהבא אל אותו מקום בדיוק, בלי שדבר, לכאורה, השתנה. עיקרו של הסרט בנוי מ'שוטים' ארוכים ומעיקים של החזית, שמטיבים לשקף את הייאוש הגדול של המלחמה. בסצינה הנוראה

הולכת שולל ועל טירפוד ועל משבר ועל מבוא ללא מוצא, והעם סוער כאן והעם סוער שם, וכל העיתונים ולבסוף - כן. וזה באמת כל כך מטופש? (עמוד 91).

ואולם, מ'מי צקלג' של מלחמת השחרור, ועד 'גילוי אליהו' של יום הכיפורים, על אף חתירתו של יזהר לגילוי אליהו הפרטי שלו, שום גילוי אליהו אינו מתרחש ברמה הלאומית.

גם הספר **תיאום כוונות** דומה במבנהו לשתי היצירות של גיתאי ויזהר. הוא בנוי בעיקרו מתיאורי קרבות המשובצים בזיכרונות ילדות מעטים מחיי משפחתו של המחבר, משפחת עולים ממצרים המשתכנת במעברה בשולי ירושלים. קצין ההיסטוריה (הממלא נאמנה את תפקידו הסמלי) מגיע אל החיילים בשטח ומגלה שאין שם בעצם היסטוריה. יש רק סיפורים פרטיים של חיילים שראו מעט, שמעו קצת והבינו עוד פחות את מהלך הקרבות, והם יודעים לתאר היטב רק את הגיהינום הפרטי שעבר עליהם. גיבור הספר, כמו ב'גילוי אליהו', מתעסק רק בדבר אחד - חיפוש ממושך אחר החבר שככל הנראה נהרג. אחד מבין אלפים. גם כאן, כמו בסרט 'כיפור', הקונטקסט ההיסטורי של הספר מציץ בקושי מבין דפיו - האפסנאי שסוגר את החלון באמצע חלוקת הציוד כי נגמר לו העט או משהו מעין זה, מזכיר את הקונספציה המפורסמת של מלחמת יום כיפור, שגרמה לחלק מהאנשים להתייחס למלחמה בקלות־דעת מטופשת, כמו גם המט"ק שמגיע למלחמה ישר מלוס אנג'לס, וטוען בתוקף שלמרות הבלגאן בתחילתה, גם המלחמה הזאת תיגמר בניצחון בדיוק כמו מלחמת ששת הימים. וכמובן הרס"פ בכניסה לחדר האוכל בבסיס העורפי, שלא נותן לחיילים שחזרו מהקרבת ההיכנס פנימה, "כי יש בפנים מקום רק לחיילים של הבסיס".

ייחודו של הספר הוא בעיקר בשפה היהודית שבה הוא כתוב, כמו גם בעובדה שהכותב הוא תלמיד חכם. כפי שכתוב בגב הספר - אף אחד עוד לא כתב כך על הקשה שבמלחמות ישראל. ובכל זאת עדיין נשאלת השאלה: מה היחס בין הגיבורים הדתיים של הספר, תלמידי ישיבות ההסדר, ובין חוויות המלחמה המשותפות לכל אזרחי ישראל? האם הדת מנחמת את הלוחמים? האם היא מניעה אותם והופכת אותם ללוחמים טובים יותר? האם היא מביאה אותם להרהורים

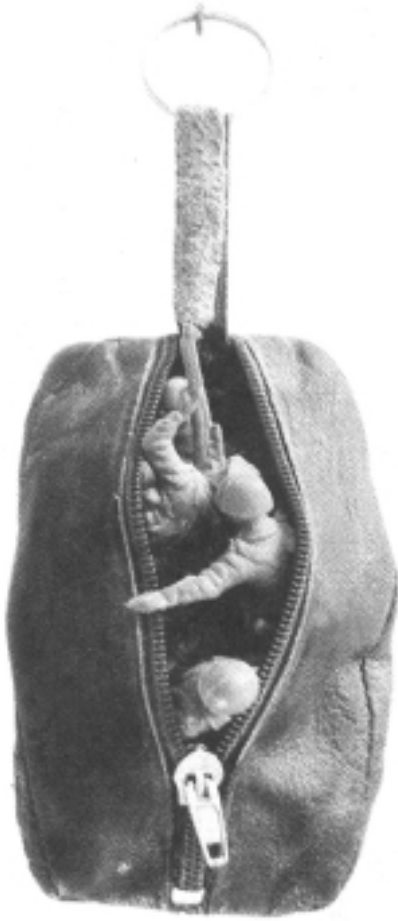
על אודות המלחמה, כנגדה או בעדה? נדמה שכל הגורמים האלה מופיעים בספר, אבל לא באופן יוצא מן הכלל. לא באופן שחורג מן התחושות שהיו חשים גם חיילים חילוניים. נדמה שהדת זורמת לה במקביל למאורעות המלחמה, בלי שתהיה יותר מעובדה ביוגרפית נתונה על כותב הספר. נדמה שהדת היא רק שפה, המשמשת את הכותב לתיאור חוויות אישיות המשותפות לכלל הלוחמים. הנוכחות היהודית מודגשת בעיקר בציטוטים מהמקורות, וככל שהקורא מתקדם בספר כך הוא נתקל בציטוטים ארוכים יותר ויותר, שעם כל יופיים אינם תמיד קשורים קשר ממשי לעלילה.

אולי כאן, אם כן, טמונה התשובה לשאלה: היחס בין השורשים היהודים של הספר ובין סיפור המלחמה, מתבטא בניסיון של המחבר להטביע את אירוועי המלחמה ההיא בתוך מקורות היהדות, ניסיון להפוך את המלחמה, גם בעל כורחה, לחלק מן ההיסטוריה והתרבות היהודית. אולי כך היא תכאיב פחות. היחס הזה בא לידי ביטוי תמציתי בפסקה קצרצרה אחת-

בשק"ם פגשתי את עמיחי, הטען של אחד בי"ת. עמיחי חיבק את כתפי בחום. הבטנו אחד בעיניו של השני. שתינו יחד קפה בשתיקה. אף מילה על המלחמה. תגיד איזה חידוש בסוגיית חזקת-הבתים, אמר עמיחי, כמו שהיה אומר תמיד כשנפגשנו באימוני גדוד קודם המלחמה הזאת. כאילו לא קרה כלום מאז. (עמוד 30).

איך אמר עמיחי את המשפט הזה? - האם בקול יומיומי לגמרי, כאילו שכח מהמלחמה? ואולי בקול חנוק מדמעות, כשבעצם הוא מתכוון לומר שהוא לא מסוגל לדבר על המלחמה כי זה יותר מדי כואב, ולכן הוא מעדיף לדבר על סוגיות תלמודיות, כמו שמחבר הספר מעדיף לצטט מן המקורות?

קול הדממה הדקה שעולה מן היצירות הללו הוא צורם ומזעזע ובכל זאת דומם. נראה ששלושים שנה אחרי, כל מה שנותר להגיד על המלחמה ההיא מתבטא בקרעי תמונות של תופת וקרבות. יכולת התיאור שלנו נגמרת, גבולות השפה, בכל הנוגע למלחמה ההיא, מצטמצמים, ונותרת לנו רק השתיקה וחוויות הייאוש והאימה הפרטיים (ומה למדנו מכאן על המלחמה הבאה? אני שואל את עצמי). ■

אברהם נתן, פרט מתוך המיצב "בשר ודם", גלריה הפירמידה 2002

כוונות טהורות

אלי ויסברט

"תיאום כוונות" ישראל, 2003
במאי: אייל חלפון
מבוסס על ספרו של חיים סבתו

כאילו נשכחו על מדף בארכיון צה"ל, כאילו גם עליהם חל חוק התיישנות של שלושים שנה, צפים ועולים בחודשים האחרונים זיכרונות מלחמת יום הכיפורים, ותובעים את עלבונם. זו הייתה המלחמה האחרונה שלנו. לא לבנון ולא האינתיפאדה. זו הייתה הפעם האחרונה שניתן

לנו, כעם, הלוקסוס המפוקפק שבלהרגיש צדקים, בלי לוחמה ברחובות ערים, בלי עמדות על גגות בתים, בלי אזרחים על הכוונת.

תיאום כוונות הוא הסרט הראשון שיוצא השנה, שנת השלושים למלחמה, שעוסק ישירות בצלקת הלאומית המדממת ביותר שלנו. הסרט, המבוסס על ספרו של הרב הסופר חיים סבתו, מספר את סיפורו של דוד, לוחם שריון דתי, בן ישיבה, אשר מתגייס יחד עם חברו הטוב במוצאי

יום הכיפורים, נפרד ממנו בימ"חים בדרכם לרמת הגולן, ושוב לא רואה אותו.

לכאורה זהו סיפור קטן, כמעט קטן מדי. העלילה כולה מתרחשת אחרי המלחמה, בחניון טנקים מאולתר ברמת הגולן, שאליה מתקבצים כמה צוותים של טנקים שנותרו כשירים עם תום הקרבות. החניון הקטן הוא סיר לחץ של סיפורים שלא סופרו, רגשות לא מעובדים ופצעי מלחמה טריים. אל הפלוגה המצומצמת מגיע קצין היסטוריה מצוחצח, שבא לתעד את זיכרונות המלחמה של החיילים לצורכי מחקר. בואו של הקצין מציף את הרגשות, את הזיכרונות ואת הפחדים שמלווים את לוחמי הטנקים מאז תום הקרבות.

חלפון היטיב לבחור את שחקניו, ויצר גלריה

מרשימה של דמויות נוגעות ללב באמינותן. הדיאלוגים קולחים, הדמויות מלאות חיים ומרשימות – בעיקר דמויות המשנה, אלה שכובד העלילה לא מוטל על כתפיהן. שני השחקנים שמובילים את הסרט מסמנים את גדולתו ואת חולשתו של 'תיאום כוונות'. אלון אבוטבול, בתפקיד מפקד הפלוגה, בונה דמות מורכבת ורגישה. אבוטבול משמש לגיבור הסרט דמות אב וחונן, כשה מתמודד עם מות חברו הטוב ועם תחושת האשמה שמלווה אותו, תחושה שרק מתעצמת כשהוא מתחמק מלנצל את חופשתו הקצרה בבית כדי לפגוש את הוריו של החבר. הטקסטים של אבוטבול מדויקים, עדינים

וכמה. על אף מאמציו הכנים לשקף נאמנה את המבט היהודי המאמין של גיבוריו, ואולי בגלל מאמצים אלה, עוטות הדמויות הדתיות המרובות שבסרט מין הילה של קדושה שאופפת ומטשטשת אותן.

הסרט כולו חג סביב סיפור חברותם של דוד ויואל. פלאשבקים של יואל מציגים לצופה את חברותו עם דוד – בתקופת הצבא, ביציאה מהבית לפני המלחמה, וברגע הפרידה במחסני החירום. חלפון מעצב את דמויות בחורי הישיבה כמלאכים טהורים ומבט וזכי נפש, המצטטים את הרמב"ם בשכבם ושרים שירי קודש בקומם. התפילות קדושות מדי, הניגונים דבקתיים מדי, דיבוק החברים הוא על גבול הארוטי. חלפון מתאר עולם דתי שמתעלה ומתגדל מעל ומעבר לאנושיות הכובשת שהוא היטיב כל כך להעניק לדמויות המשנה בסרט. קשה לקבוע אם יש כאן אמירה של הבמאי, המאשימה בעדינות את יואל בחוסר אנושיות "ישיבתית" שבעטיה הוא מעדיף, כפי שמרמזת סצינה בסרט, להפנים את דברי הרמב"ם על החובה לשכוח את אביו ואת אמו ולצאת למלחמה, ולוותר על חופשותיו בבית ועל ההתעמתות עם הורי חברו המת, או שמא זהו הסרט שלא מצליח לגעת,

בפשטות, בעולם שעם כל היותו 'דתי', הוא אנושי לא פחות מזה של יתר גיבורי הסרט. אני מעריך ששתי התשובות נכונות. הביקורת על נכותו הרגשית של יואל ניכרת בסרט ונפתרת רק בסופו, וגם הסרט עצמו – במבטו על העולם הדתי – כמעט נוגע, אבל לא. למרות טוהר כוונותיו, ואולי דווקא בגללן, 'תיאום כוונות' הוא שיקוף עצוב של המרחק העצום בין עולמו של היוצר לבין עולמם של גיבוריו.

'תיאום כוונות' הופק כסרט לטלוויזיה ולא לקולנוע, והוא סובל מנחיתות תקציבית ברורה שאותותיה ניכרים על המסך. ההשוואה לסרט 'כיפור' של עמוס גיתאי היא בלתי נמנעת. שני הסרטים מנסים לעסוק במלחמה מבעד לעיניהם של חיילים פשוטים, ומוותרים על נרטיב 'קלאסי'

ואנושיים, ואבוטבול מוכיח שוב שהוא אחד משחקני הקולנוע הטובים בארץ.

גיבור הסרט, יואל (בגילומו של דן שפירא), הוא בחור ישיבה צעיר, בוגר ישיבת 'הסדר'. הסרט כולו מסופר מנקודת מבטו, ונבנה לקראת שיאו הדרמטי – החלטתו של יואל לספר את מה שאירע לו ולצוות הטנק שלו במלחמה. הבחירה של חלפון בספר 'תיאום כוונות', המתאר את חוויותיו של בחור ישיבה במלחמה, היא בחירה אמיצה – זהו ספר מרובד, מורכב ומשוקע כל כולו בעולמו התורני של המספר. גם לבמאי דתי תורני (לו היה במאי קולנוע אחד בארץ שיכול היה לענות לתואר הזה), היה קשה לתרגם ספר כזה לקולנוע. לאייל חלפון, במאי שמגיע מלב תעשיית הקולנוע התל-אביבית – על אחת כמה

לזקק את פקעת הרגשות ולהעביר אותה אל הצופים ברגישות ובבהירות. בתוך כל המלל המתלהם של נתונים, הקלטות סודיות והטחת האשמות שתקף אותנו עם פרוץ שנת השלושים למלחמה, 'תיאום כוונות' הוא הדבר הכי אמיתי שתראו על מלחמת יום הכיפורים. ■

לטובת חווית הכאוס של המלחמה. 'כיפור' של גיאתי זכה לתמיכת קרנות בארץ ובחו"ל ולפרסים. התוצאה ניכרת - הסרט נהנה משחזורים מרשימים, מצילומי אוויר ומהפקה מושקעת. כל זה לא מציל את 'כיפור' מלהיות סרט רע - סרט מנוכר, משעמם ולא מרגש. תיאום כוונות, לעומתו, נאלץ לשחזר קרבות שריון בעזרת תקציב נמוך, מספר מצומצם של ניצבים וסדר הפקה בלתי אפשרי. יש להעריך את מאמציהם של מפיקי הסרט - אייל שיראי ודוד מנדיל, ואת תחבולותיה של הצלמת נילי אצלן, ליצור מלחמה באמצעות ארבעה טנקים ותנועות מצלמה מהירות. בנסיבות הבלתי אפשריות שבהן הופק הסרט, יש להעריך את התוצאה, ולקוות שיבוא יום ותקציבי הקולנוע יחולקו באופן ראוי יותר. 'תיאום כוונות' הוא סרט מינורי, כמעט נטול עלילה, דל תקציב, ולמרות כל זאת אני מודה ומתוודה שישבתי במשך רוב ההקרנה בגרון חנוק. הסרט מצליח להתעלות מעל פגמיו, ולהעניק לצופה חוויה אנושית חזקה ונדירה. חלפון מצליח

סוד הקסם של 'תיאום כוונות'

להפתעת מפיקי הסרט, שכייוונו את מועד הקרנתו לאירועי שלושים השנה למלחמת יום הכיפורים בתקווה למימוש העיתוי בקופות הכרטיסים, הפך 'תיאום כוונות' ללהיט דווקא בקרב הציבור הדתי לאומי. הציבור החילוני, קהל המטרה העיקרי של הסרט, קיבל את הסרט באדישות והוא נעלם שם כמעט מבלי להותיר אחריו רושם. ביישובים ובקהילות דתיות ברחבי הארץ, לעומת זאת, התקיימו עד כה עשרות הקרנות (בתשלום) ועוד היד נטויה. עושה רושם שהציבור הדתי לאומי עומד להפוך את הסרט להצלחה כלכלית נדירה במחוזות הקולנוע הישראלי.

יהיו שיסבירו זאת כביטוי לאיזו איכות צפייה "דתית", המבכרת סרטים מאופקים ומופנמים, משוקעים בתרבות יהודית, על פני סרטי הבל אמריקאיים. זוהי פרשנות מחמיאה, אך רחוקה מלהיות מבוססת. החברה הדתית צורכת סרטים אמריקאיים לא פחות מאחותה החילונית, ובלבד שיהיו "נקיים" מגילויי מין (אלימות דווקא עוברת). סביר יותר לראות בתופעה תגובה שבטית טבעית - שהרי הרב חיים סבתו, הרבה יותר מיוסף סידר, במאי הסרט 'ההסדר' שעסק גם הוא בחיילים דתיים, מזוהית אחרת, הוא ללא ספק מבחירי בניו של המגזר.

צפייה בסרט 'תיאום כוונות' משמשת עבור החברה הדתית מעין פגישת מחזור עם החברה מהישיבה - התרפקות על יופיה של הדת ועל יופיו של הדת, ללא ערעור וללא ספקות. הסרט מעניק לחברה הדתית הזדמנות נדירה לראות את עצמה על מסך הקולנוע כפי שהיא רואה את עצמה בעיני רוחה - טהורה מבט ומתואמת כוונות. עבור לא מעט מבני הצינונות הדתית זוהי חוויה של ממש.

הבמאי אייל חלפון הופתע למצוא את עצמו מחובק על ידי החברה הדתית לאומית, מה שהוא לא יודע זה שבעצם - היא שוב מחבקת את עצמה.

מרכז יעקב הרצוג

הגיגת לימוד פתפשת

האם כבר למודת לאורו של ירח נולא בלב הנודבר?

האם שמעת פרשנות קולנועית לסיפורי המקרא?

האם חיברת בעצמך מדרש אישי לטקסט תלמודי מותוך דו-שיח חילוני-דתי?

במרכז יעקב הרצוג הלימוד הוא חוויה

ניתן עוד להצטרף לחלק מהתכניות הייחודיות:

סיפורי לבנה
3 טיולים ליליים
המשלבים בית מדרש בטבע

לקראת שבת
עיונים שונים בפרשת השבוע ברוב עם,
ימי שלישי, 15:00-9:00

פגשים
בית מדרש לאנשי חינוך, פעילים חברתיים,
אנשי תקשורת ואמנות חילוניים ודתיים,
ימי שלישי, 15:00-9:00
נותרו מקומות ספורים!

לפרטים: ברכה 08-8501420 שלוחה 1

